

Коломоєць Н. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

MAIN TASKS OF THE AGENCIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE IN PROTECTING CHILDREN RIGHTS

У статті досліджуються ключові завдання спеціально уповноважених підрозділів органів Національної поліції щодо захисту прав дитини. Автор акцентує як на позитивних, так і негативних аспектах спеціального законодавства у цьому напрямі та на основі цього пропонує ймовірні шляхи удосконалення правового регулювання адміністративно-правового захисту прав дитини.

Ключові слова: права дитини, адміністративно-правовий захист, уповноважений суб'єкт.

В статье исследуются основные задачи специально уполномоченных подразделений органов Национальной полиции по защите прав ребенка. Автор акцентирует внимание как на положительных, так и на отрицательных аспектах специального законодательства в этом направлении, на основе чего предлагает возможные пути усовершенствования правового регулирования административно-правовой защиты прав ребенка.

Ключевые слова: права ребенка, административно-правовая защита, уполномоченный субъект.

The author of the article has studied the key tasks of specially authorized divisions of the National Police in protecting children rights. The author has emphasized on both positive and negative aspects of the special legislation in this sphere and on this basis has suggested probable ways of improving legal regulation of administrative and legal protection of children rights.

Key words: children rights, administrative and legal status, authorized subject.

Постановка проблеми. Органи Національної поліції України, без перебільшень, щоденно і повсякчас забезпечують захист прав, свобод та законних інтересів дитини. Робота поліцейських із такою категорією осіб незалежно від того, чи то є неповнолітній правопорушник, чи неповнолітня жертва правопорушення, чи неповнолітня особа, яка опинилася в складній життєвій ситуації тощо, має особливий характер. Правоохоронець за таких обставин, з огляду на своє службове положення, зобов'язаний уважно ставитись до потреб дитини, враховувати особливості її фізичного та ментального розвитку, бути уважним та чуйним до неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичним підґрунтям стали праці дослідників, в яких йдеться про діяльність органів державної влади щодо захисту прав дитини. Це, зокрема, праці Л. Миськів, І. Бандурки, К. Левченко, А. Сазонової, В. Кірюхіна, В. Закопиріна, Н. Лесько, С. Бойка, О. Юнусової та інших. Незважаючи на наявні роботи, актуальність питання, пов'язаного із визначенням завдань уповноважених суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дитини, зумовлюється постійними змінами в нормах чинного законодавства.

Метою статті є проведення аналізу норм чинного законодавства, яке регламентує діяльність органів Національної поліції та формування на основі цього основних напрямів роботи уповноважених підрозділів щодо захисту прав дитини.

Виклад основного матеріалу. Для роботи з неповнолітніми в рамках діяльності органів Національної поліції були створені спеціальні установи. Ними є підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України, що включають центральні та тери-

торіальні органи, а також приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції України. Певна річ, робота Нацполіції у сфері захисту прав дитини не обмежується діяльністю вказаних вище підрозділів, проте вони є спеціально уповноваженими, а тому становлять предмет нашого дослідження.

Завдання та функції усіх без винятку органів державної влади та органів місцевого самоврядування, в тому числі і спеціально уповноважених органів Національної поліції України, закріплюються у відомчих нормативно-правових актах, тобто тих, які регламентують діяльність кожного окремо взятого органу публічного управління. Отже, розпочнемо досліджувати саме їх.

У ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» закріплюються такі її завдання:

1) забезпечення публічної безпеки і порядку. Така діяльність сприяє безпечному та сталому розвитку дитини в суспільстві та громаді, які її оточують, надає відчуття захищеності та впевненості;

2) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави – це пріоритетне завдання для органів Національної поліції, оскільки воно нерозривно пов'язане із забезпеченням фундаментальних прав людини, сформованих у Конституції України;

3) протидія злочинності – передбачає профілактичну роботу поліцейського з дітьми та іншими групами населення, нівелює протиправні прояви та створює умови притягнення винної особи до відповідальності у разі порушення норм чинного законодавства;

4) надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних,

соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Це напрям роботи поліцейського є порівняно новим, проте це завдання впливає на взаємодію представників органів Національної поліції з громадськістю, руйнує бар'єри у спілкуванні, надає змогу кожній особі, зокрема дитині, звертатися за допомогою до поліцейського [7].

Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» сформував такі завдання перед уповноваженими суб'єктами: здійснення соціального захисту та профілактика правопорушень серед дітей. Причому профілактична спрямованість проходить червоною ниткою і крізь перелік основних та безпосередніх завдань підрозділів ювенальної превенції. До них законодавець зарахував такі:

- профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

- ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення з ними заходів індивідуальної профілактики. Для цього поліцейський підрозділу ювенальної превенції заводить обліково-профілактичну справу та вносить відомості про взяття на профілактичний облік до відповідної інформаційної підсистеми бази даних, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, дітей, щодо яких поліцейські ювенальної превенції здійснюють профілактичну роботу [5];

- участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення. Діяльність підрозділів ювенальної превенції щодо встановлення місцезнаходження дитини, яка безвісти зникла, включає: 1. участь у проведенні першочергових заходів у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції України щодо встановлення місцезнаходження безвісти зниклої дитини; 2. збирання даних про дитину та їх аналіз із метою установлення причини самовільного залишення дитиною сім'ї, навчально-виховного закладу, спеціальної установи для дітей; 3. інформування громадськості та засобів масової інформації про зникнення дитини безвісти; 4. у разі відкриття кримінального провадження за фактом безвісного зникнення дитини вжиття заходів у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції України з метою отримання даних щодо її можливого місцезнаходження [5];

- вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми. Поліцейські підрозділів ювенальної превенції вживають заходів та виконують відповідні функції щодо запобігання та протидії домашньому насильству в межах ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»,

Постанови Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі», спільного Наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства внутрішніх справ України від 7 вересня 2009 р. № 3131/386 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ із питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» та інших нормативно-правових актів;

- вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб. У цьому напрямі працівники підрозділів ювенальної превенції виявляють дітей, які жебракують та бродяжать, після чого направляють їх у соціальні заклади для неповнолітніх та сприяють у забезпеченні та створенні умов для їх соціальної реабілітації. Окрім цього, така діяльність передбачає вжиття заходів щодо посилення профілактичної роботи із запобігання проявам злочинності серед дітей, своєчасного виявлення угруповань та осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, пияцтво, наркоманію, жебракування, та припинення їх діяльності й притягнення до відповідальності [4]. Поліцейським піклуванням, своєю чергою, є превентивний поліцейський захід, що застосовується стосовно неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, з метою забезпечення її прав і свобод та є наслідком передання її батькам, законним представникам або органам опіки та піклування [5]. До заходів, які мають застосовуватися під час здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, належать надання медичної, правової, психологічної, побутової та матеріальної допомоги. Отже, оцінивши стан здоров'я неповнолітнього, поліцейський має ухвалити рішення про необхідність надання йому медичної допомоги самостійно або із застосуванням кваліфікованої медичної допомоги, наприклад викликати швидку медичну допомогу або звернутися безпосередньо до лікаря у заклади охорони здоров'я, які мають цілодобово здійснювати прийняття дітей і надавати їм необхідну медичну та психологічну (за наявності у закладі охорони здоров'я психолога) допомогу [1, с. 166];

- провадження діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини на здобуття загальної середньої освіти. Це напрям роботи для підрозділів ювенальної превенції з'явився після проведення Урядом роботи з удосконалення нормативно-правового регулювання та механізмів ведення обліку дітей шкільного віку та учнів із метою забезпечення здобуття ними загальної середньої освіти. Затверджено відповідний Порядок ведення зазначеного обліку. Цим документом, зокрема, передбачено, що ведення обліку дітей шкільного

віку здійснюють районні, районні у містах держадміністрації та міські, селищні, сільські ради, у тому числі об'єднані територіальні громади, їх виконавчі органи із залученням відповідних територіальних органів Національної поліції України та служб у справах дітей. Відповідно до цього порядку зазначеним суб'єктам заборонено залучати працівників навчальних закладів до організації та ведення цього обліку. Натомість вони мають: 1) організувати ведення обліку дітей шкільного віку, які проживають чи перебувають у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці, шляхом створення та постійного оновлення реєстру даних про них (на кожен рік народження окремо); 2) визначити структурний підрозділ (посадову особу), відповідальну за створення та постійне оновлення реєстру; 3) закріпити територію обслуговування за загальноосвітніми навчальними закладами, що належать до сфери їх управління (крім загальноосвітніх навчальних закладів, зарахування до яких здійснюється виключно за результатами конкурсного відбору або за направленням в установленому порядку) [6].

Що стосується приймальників-розподільників для дітей, то за своїм змістом це є спеціальні установи органів Національної поліції, призначені для тимчасового тримання дітей віком від 11 років. Вони створюються в усіх адміністративно-територіальних одиницях України та діють згідно з Положенням, затвердженим Наказом Міністерства внутрішніх справ України. До цих установ діти потрапляють з таких умов:

1) вони досягли 11-річного віку та щодо них є доволі підстав вважати, що вони вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад п'ять років, і вони не досягли віку, з якого за таке діяння особи підлягають кримінальній відповідальності;

2) вони підлягають направленню за рішенням суду, що набрало законної сили, до спеціальних навчальних закладів для дітей, які потребують особливих умов виховання, і є підстави вважати, що такі діти займатимуться протиправною діяльністю;

3) вони самовільно залишили спеціальні навчально-виховні заклади, в яких вони перебували;

4) вони перебувають у розшуку як такі, що зникли, залишили сім'ї або навчально-виховні заклади (бродяжать);

5) неповнолітні залишили держави постійного проживання і, відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, підлягають поверненню до держав свого постійного проживання [8].

До основних завдань приймальників-розподільників для дітей як колегіальних органів зараховано:

– проведення індивідуальної профілактичної та виховної роботи з дітьми, запобігання вчиненню ними протиправних дій. Така робота здійснюється відповідно до планів, затверджених начальником приймальника-розподільника для дітей, з урахуван-

ням віку та стану здоров'я дитини, її фізичного і психічного розвитку, суспільної небезпечності раніше вчинених правопорушень, а також інших обставин, які мають значення для ефективного застосування заходів профілактичного впливу. Зокрема, з метою запобігання правопорушенням серед дітей, виявлення та усунення причин і умов, що призвели до їх скоєння, посадові особи вказаних установ проводять роботу у напрямі: 1) з'ясування умов життя і виховання дитини в сім'ї, її особистих якостей, інтересів, причин самовільного залишення закладів для дітей, причин вчинення злочинів або правопорушень; встановлюють осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність; 2) проведення індивідуальних виховних заходів із дітьми, які утримуються в приймальниках-розподільниках для дітей, з акцентуванням на розвитку їх позитивних нахилів та інтересів, усуненні недоліків у поведінці, залученні до навчання та праці; 3) інформування зацікавлених органів державної влади про причини вчинення правопорушень дітьми, які утримувалися в приймальниках-розподільниках для дітей; пропозиції щодо їх усунення, а також щодо поліпшення організації навчання і виховання дітей; 4) здійснення контролю за санітарним станом приміщень приймальників-розподільників для дітей, своєчасним проведенням санітарної обробки дітей, їх одягу, речей, постільної білизни та організації харчування;

– виявлення причин і умов, що призводять до скоєння дітьми злочинів та правопорушень;

– дотримання прав дітей;

– взаємодія з органами державної влади, навчальними закладами і громадськими організаціями з питань проведення профілактичної та виховної роботи з дітьми, поміщеними до приймальників-розподільників для дітей;

– забезпечення належних, безпечних і здорових умов перебування дітей та працівників приймальників-розподільників для дітей, запобігання нещасним випадкам і професійним захворюванням [8].

У контексті викладеного важливо зазначити, що діти, які утримуються в приймальниках-розподільниках для дітей органів Національної поліції України, забезпечуються харчуванням, одягом, взуттям та іншим майном відповідно до норм чинного законодавства [3].

За даними органів Національної поліції України, кількість дітей, які перебувають у приймальниках-розподільниках для дітей, поступово зменшується. Так, у 2000 р. кількість таких дітей сягала 1736 осіб, у 2005 р. – 1097 осіб, у 2010 р. – 616 осіб, у 2015 р. – 59 осіб, у 2016 р. – 54 та у 2017 р. – 54 особи [2, с. 50]. Проте це не говорить про те, що зменшується кількість правопорушників чи тих неповнолітніх, які займаються бродяжництвом, оскільки приріст населення нашої держави все одно поступово зменшується, тому, характеризуючи статистичні дані неповнолітніх порушників закону, варто враховувати усі об'єктивні обставини. Тим не менше ми можемо говорити про тенденцію до гуманізації примусового апарату нашої держави та актуалізацію дотримання

конституційних прав дітей. Але все одно залишається ціла низка проблемних організаційно-правових питань. Тому, як стверджують окремі критики, варто вивчити усі можливі шляхи реформування цих закладів та переорієнтувати їх у центри ресоціалізації для дітей.

Висновки. Отже, на працівників органів Національної поліції покладено досить широкий обсяг завдань у сфері захисту прав дитини. Позитивним виявився той аспект, що порядок реалізації цих завдань визначено відповідними спеціальними підзаконними документами та деталізовано в суміжних нормативно-правових актах. Але є певні недоліки. Так, негативним продовжує залишатися той факт, що правовий статус поліцейського підрозділу превентивної діяльності не закріплюється відповідним положенням про цей орган. Тому часто важко встановити, які функції належать до компетенції праців-

ників превентивної діяльності, а які – до компетенції інших органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей. Іншою стороною цієї проблеми є те, що окремі органи і служби намагаються нав'язати додаткові повноваження підрозділам ювенальної превенції, перекидаючи таким чином на них левову частку своєї роботи. До того ж досить кричущою є ситуація в штатно-організаційній структурі підрозділів ювенальної превенції: не вистачає самих ювенальних офіцерів у територіальних органах ювенальної превенції, зокрема бракує штатних фахових психологів, що призводить до значного навантаження на співробітників, які є, та ускладнює їх роботу під час реалізації окремих процесуальних дій. Всі ці аспекти негативно впливають на якість виконання функцій та реалізації відповідних завдань, а тому мають бути врегульовані нормами чинного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В.В. Сокурєнка; [О.І. Безпалова, К.Ю. Мельник, О.О. Юхно та ін.; передм. В.В. Сокурєнка]. Харків, 2016. 408 с.
2. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства. Статистичний збірник. Київ, 2018. 77 с.
3. Перелік норм належності матеріально-технічного забезпечення приймальників-розподільників для дітей органів Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 3 липня 2017 р. № 560. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0928-17#n4>.
4. Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності : Указ Президента України від 28 січня 2000 р. № 113/2000 560. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113/2000>.
5. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 р. № 1044. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.
6. Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 684. *База даних «Урядовий портал»* / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250270773>.
7. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
8. Про організацію діяльності приймальників-розподільників для дітей органів Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України 3 липня 2017 р. № 560. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-17>.